DIETHARD KNOPP, *DIE RÖMISCHE INSCHRIFTEN DAKIENS IN SIEBENBÜRGISCHEN UNTERALT — ZIBINBECKEN UND IHR GESCHICHTLICHER HINTERGRUND*, Bonn, 1993, seria Habelts Dissertationsdrücke; Reihe Altegeschichte, Heft 35, 365 p + 7 planșe + 11 hărți

1. *PREAMBUL.* Am vrut inițial să intitulez această recenzie cu titlul *Amicus Knopp, sed magis amica veritas,* dar mi-am dat seama că o recenzie critică, sobră nu merită un titlu de act combativ. Dacă cineva mi-ar fi spus că în Germania de astăzi s-a putut obține un titlu de doctor în istorie veche sau arheologie pe baza a 7 țigle ștampilate, o inscripție și un text zgâriat pe un vas, toate descoperite într-o anumită zonă a provinciei Dacia Inferior și încă două inscripții (una pe o piatră, alta pe o cărămidă) fără loc sigur de descoperire, nu l-aș fi crezut. Admirația mea față de specialiștii germani din acest domeniu a fost și rămâne (în ciuda accidentului de față) extrem de mare. Iar admirația față de lucrările de doctorat din acest domeniu rămâne tot atât de mare. După ce, însă, am citit cartea scrisă de Diethard Knopp (de aici înainte prescurtat DK) acest sentiment al meu a suferit mult. Pentru că nu aș fi putut crede că se va întâmpla așa ceva. Și nu pot să mă mângâi decât cu speranța că apariția unei astfel de lucrări este un accident. Astfel de accidente erau și mai sunt explicabile la noi (unde s-au petrecut „oficial" astfel de lucruri), dar acolo... (?!).

De la bun început, trebuie să spun că nu mi-a făcut plăcere să fac această recenzie din cauza relațiilor mele trecute cu autorul.

2. *OBIECTUL RECENZIEI.* Cartea pe care o recenzez aici nu are absolut nici o valoare istorică. Ea nu se bazează pe nimic. Nu aduce nimic nou și, deci, nu schimbă nimic din cunoașterea subiectului și regiunii la care se referă. Ba mai mult, încurcă lucruri care păreau cunoscute. Se poate spune că această carte reprezintă o adunătură de date, foarte savant încurcate și publicate de o editură foarte prestigioasă (în domeniul arheologiei clasice).

Din cauza diferențelor calitative foarte mari între lucrările de doctorat germane pe care le cunosc în acest domeniu și lucrarea lui DK, din cauza unor discuții din cercurile arheologice din Germania în legătură cu ea am fost nevoit să iau poziție și încă una foarte critică. *Motivul principal a fost acela că dacă astfel de lucrări nu sunt trecute prin sita criticii, dorința de a întocmi lucrări similare ar putea prolifera, iar istoria unei biete provincii mai puțin cunoscută în Europa de Vest* (cum este din păcate și istoria Daciei) *ar putea fi prezentată în orice fel.*

a. lucrarea a fost susținută ca teză de doctorat (1992) în fața unor persoane care nu știau nimic sau aproape nimic despre subiectul în cauză, despre problematica în care se înscrie și cu atât mai puțin despre teritoriul studiat (ei nu există în bibliografia Daciei romane ca autori);

b. la baza lucrării stau următoarele „izvoare": A. cinci țigle cu ștampila legiunii a XIII-a Gemina, descoperite la Boița (Ochsendorf) (p. 130—160); B. o țiglă cu ștampila fragmentară COH I ... tot de la Boița (p. 161—177); C. o țiglă cu ștampila CN din fosta colecție a pastorului M. J. Ackner de la Gușterița (Hammersdorf), localitate integrată azi în orașul Sibiu (p. 199—221); D. o inscripție litică de la Șura Mică (Kleinscheuern) (p. 237—257) și un grafitto pe un vas tot de aici (p. 257—259); E. o inscripție pe piatră (p. 260—323!!!) și o țiglă cu ștampila CPALP (p. 324—332), ambele în Muzeul Brukenthal din Sibiu (Hermannstadt), dar fără loc sigur de descoperire;

c. toate aceste descoperiri provin sau se află într-un muzeu într-o zonă geografică botezată artificios „Unteralt-Zibinbecken", situată în sudul Transilvaniei istorice, la nord de pasul Turnu Roșu. Zona nu are specific nimic, nici din punct de

vedere geografic și nici istoric. Zona aceasta este marcată pe prima și pe cea de a treia hartă cu un patrulater (mai bine zis un pentagon), neexplicate în text;

d. nu mi-am propus să fac o recenzie totală și să scot la iveală toate greșelile (căci sunt foarte multe și de diverse categorii). Am analizat lucrarea în ansamblu și voi sublinia în text numai sau mai ales erorile mai importante, care afectează fondul istoric al cărții.

3. *CÂTEVA OBIECȚII CU CARACTER PRINCIPAL*

a. Titlul lucrării nu are nimic cu conținutul. Față de cele cca. 3500 inscripții litice și alte câteva mii de inscripții tegulare *cele 7 piese puse în discuție de autor nu reprezintă nimic*. Nici din punct de vedere numeric, nici ca probleme ridicate, nici din punct de vedere strict epigrafic. Contribuția lucrării la istoria Daciei (Inferioare) este zero. Titlul apare „grandios" față de conținut. Poți găsi în interiorul lucrării orice altceva (!) decât ar trebui să se reflecte după titlu. Cred, mai degrabă, că lucrarea ar fi fost mai bună ca analiză istoriografică (bineînțeles, scrisă cu totul altfel);

b. Toate așa zisele izvoare care stau la baza lucrării au fost publicate și răspublicate, unele chiar recent de tot (vezi *IDR*, III, 4, 1985). S-au dat și s-au găsit soluții bune, la care DK nu a ajuns sau a ajuns foarte... târziu și și le-a atribuit ca personale. Autorul nu aduce nimic nou, iar dacă cineva citește „fișele" localităților Boița (*IDR*, III, 4, p. 71—73), Șura Mică (*IDR*, III, 4, p. 75—77) va constata cu mirare că tot ce a scris autorul (DK) este... nimic.

c. DK a realizat un număr impresionant de pagini cu excursuri. Cum s-a făcut acest lucru nu reprezintă nici un miracol, ci este o practică binecunoscută în lumea diletanților: 1) descrieri inutile: „fișa" localității unde s-ar fi găsit inscripțiile (Boița) este de 23 pagini (p. 100—123); „fișa" unei localități vecine, unde nu s-a găsit nimic (Tălmaciu), este de 7 pagini (p. 123—130); 2) descrieri prelungite de inscripții; de pildă, pentru țigla cu fragmentul de ștampilă COH I... s-au consumat 16 pagini (p. 161—177); 3) comentarii fără nici o legătură cu subiectul: date ultraconoscute în istoria veche, ca, de pildă, Dii Manes (p. 254—267), I.O.M. Dolichenus (p. 268—286), Aesculapius (p. 287—309). Dar nici așa zisele „fișe" de așezări nu cuprind datele pe care în mod firesc trebuie să le cuprindă o prezentare de așezare. De pildă, la Șura Mică (p. 222—237) nu afli nimic în legătură cu toponimia, așezările succesive, structura așezărilor, caracteristicile intime ale localității. Nu, este decât o poveste încurcată, înglobând tot ce a văzut Neugebaur, apoi C. Goss, apoi M. J. Ackner și alți romantici de la sfârșitul secolului trecut, nimic despre cercetările recente. Nici descrierile de trupe nu apar firești. În loc să scrie, în cazul cohortei de Numizi (p. 199—221), că ștampila este identică cu cele de la Feldioara-Făgăraș (tipul III) — identitate care, de fapt, a permis atribuirea celei de la Gușterița — DK s-a jucat de-a cititul, trecând în revistă toate posibilitățile imposibile: ba cohors Maurorum, ba Matiacorum ba Vindelicorum, ba chiar și un nume de „civil": Gaius Iulius Valerius. Astfel a realizat cele douăzeci de pagini.

d. Deși în chip practic izvoarele sale se referă la o epocă istorică limitată în timp, la anii 101—275 p. Ch., lucrarea cuprinde tot ce vrei: date din izvoare de la Herodot până la secolul al X-lea; literatură istorică și bibliografie de la cronicari până la epoca luministă a ultimului deceniu european!!; de la autori spanioli (cu lucrările respective) până la autor ruși (!!!); din nordul Europei până la Mediterană. DK ne introduce astfel în literatura istorică europeană.

e. Sistemul, folosit de autor, de a utiliza aproape exclusiv numele vechi ale localităților, care nu mai sunt de mult în uz mi se pare foarte perimat. Procedeul induce în eroare pe orice cititor mai simplu, care nu are imaginea Transilvaniei din secolul trecut. Procedeul mi se pare tot atât de periculos astăzi, pe cât era cel ungurese de la sfârșitul secolului trecut (care maghiariza total numele de localități, indiferent dacă locuitorii lor erau români, sârbi, sași etc.) sau chiar cel din epoca comunistă (care românia total numele de localități, indiferent de etnia locuitorilor lor). DK îmi apare astfel demn reprezentant al ambelor politici. Eu înțeleg că atunci când o localitate este locuită de unguri pui numele ungurese și în paranteză pe cel oficial românesc (dacă este); când localitatea este germană sau a fost, pui numele nemțesc și în paranteză pe cel românesc (dacă există); dacă localitatea este românească pui numele românesc. Prin prisma aceasta mi se pare de-a dreptul caraghios să folosești pentru localități ca Feldioara-Ucea, Boița etc., localități pur ro-

mânești nume germane sau maghiare (maghiarizante). Un exemplu al absurdității procedeului este următorul: revista *Acta Musei Porolissensis*, care apare la Zalău (orașul în care am crescut și unde locuiesc părinții mei), este prezentată ca apărând la Zillenmarkt!!! Cine mai știe domnule DK astăzi că Zalăul a fost cândva numit Zillenmarkt? Numele orașului este atestat în documentele ungurești ca Ziloch = Zilah, foarte probabil o formă maghiarizantă a unui toponim slav. Dar acum orașul se numește Zalău sau Zălau și este locuit în proporție de 70% de români, *iar revista apare numai de când acest oraș este Zalău sau Zălau!*

4. *ERORI DE CONȚINUT*

a. Lucrarea nu are un plan modern, în sensul cel mai bun al cuvântului. Așa-zisul plan este, de fapt, ultra simplu: Vorwort (p. 1—2): Abkürzungen (p. 5—31); methodische Einleitung (p. 32—99); das römisch archäologisch-epigraphische Fundmaterial (p. 100—332!); Schlussfolgerungen (p. 332—338); Indices (p. 339—365). Partea de introducere metodică nu explică nimic în legătură cu mijloacele de lucru, metoda de tratare, nu din alt motiv decât acela că acestea nu există, nici una, nici alta. Din această cauză cartea seamănă cu produsele confuze conglomerate ale unor amatori istorici de la sfârșitul secolului trecut.

b. Încărcătura inutilă de bibliografie (autori antici cu grămada, lucrări speciale, produse ale unor amatori ai istoriei, gazete, reviste de cultură), care nu au nimic direct și nici măcar tangență cu subiectul (vezi, de pildă, la p. 5—31 seria bibliografică poate fi redusă cu 90%) îngreunează mult și minimum-ul greu de înțeles, care are legătură cu subiectul ales. Se poate spune, fără teama de a greși, că din punct de vedere al conținutului cartea este alcătuită din divagații.

c. Și mai grav este faptul că lucrarea nu are nici un înțeles istoric, nu are o concepție logică. Nu poți pricepe nimic. 1) nu introduce pe cititor în problemele epocii romane pe teritoriul dat; 2) nu se spune ce rost avea și ce rol juca teritoriul studiat în provincia romană în care se afla; 3) foarte greu, cu mari dificultăți, autorul localizează zona: la p. 33, afirmă că din cauza multiplelor dificultăți mai bine nu spune cărei provincii aparținea și va scrie numai Dacia; mai încolo, la p. 85, aflăm că totuși zona ar putea face parte din Dacia Apulensis; la p. 151, se face un compromis cu apartenența, iar, la 159, să aflăm că poate să aparțină fie Daciei Apulensis, fie Daciei Inferior. Domnul DK afirmă că trupele stau pe Olt, dar caută granița la Apold! Oricine a citit puțin istoria veche a României știe că granița de nord a provinciei Dacia Inferior-Malvensis a fost pe Olt și că linia (teoretică) a râului despărțea două provincii. Oricine știe că de-a lungul unei granițe pot sta trupe din ambele provincii (când granița desparte două provincii). De ce atunci atât de multă speculație? Interpretările sunt și mai simpliste: la p. 229 citează pe I. Ferenczi cu presupunerea că granița dintre Dacia Superior și Inferior era pe la Apold; dar cum N. Branga a găsit la Apold o villa rustica, autorul (DK), pe baza ipoteticii prezențe a unor țigle cu ștampila legiunii a XIII-a Gemina la Apold, presupune existența unui „Garnisonlager für eine Mobile Abteilung der Legion"! Deci, presupunerea... presupunerii!!! Tot așa de încurcată apare staționarea trupelor la Boița: ba a stat aici un detașament de legiune, ba a stat cohorta I..., ba a stat cohors II Numidarum (la Guștеrița)!! Dar amărâtul acela de fort de la Boița nu măsoară decât 47 × 41 m; oricum ai înghesui în el oamenii nu încap mai mult de 50 de oameni în el. Toate basmele povestite la istoria unităților militare nu au nici un rost. Nici una din unitățile menționate nu a staționat și nu putea staționa aici. Poate părți din ele sau, mai degrabă, subpărți. Și mai posibil ar fi exportul de material de construcție (în cazul celor care nu au staționat aici).

d. Conținutul, așa cum spuneam mai sus, este dominat de texte inutile și fără legătură cu subiectul. Eu am publicat zeci (poate chiar sute) de ștampile militare pe cărămizi și țigle inedite, dar nu am reușit niciodată să scriu mai mult de două-trei rânduri pentru un tip de ștampilă anume (nici chiar când articolele se plăteau). DK a reușit să scrie un număr record de pagini pentru o singură ștampilă, care era deja arhicunoscută și răspublicată. De pildă pentru ștampila de tipul LEG XIII G a scris 30 pagini!! (p. 130—160). Numai dimensiunile unei cărămizi și a ștamilei respective se întind pe 4 pagini. Vorbind despre datarea ștampilelor, discută iarăși pagini peste pagini, chiar când lucrurile sunt foarte simple și cunoscute. Dacă legiunea a XIII-a Gemina a fost singura unitate de acest fel din Dacia până la 118

(când a existat o singură Dacie!!!) apare clară și datarea ștampilei. Dar teritoriul, de care se ocupă DK, nu făcea parte din Dacia în această perioadă. Făcea parte din Moesia Inferior. Deci, în chip teoretic prezența ștampilei legiunii acolo este un accident sau o urmare a războiului. Dar dacă vrei să speculezi pe baza lipsei de izvoare și date, poți să o faci până la nesfârșit. Și DK a făcut-o: la istoria legiunii a XIII-a Gemina (p. 79—81) în loc o simplă trimitere la E. Ritterling, mai „trage" o poveste la p. 331 până la p. 365. Uite așa se crește un text frați Valahi! (căci dacă folosim toponime anticizante să anticizăm totul!). Un asemenea procedeu a încărcat grozav și indicii (p. 331—365). Ei apar, din punct de vedere cantitativ tot atât de mulți ca indicii de la marile sinteze generale. De pildă, așa-zisul „geographische Register" (care dacă ne referim la titlu nu ar trebui să fie mai mare de o pagină) se întinde pe 7 pagini și jumătate (p. 363—365), cea mai mare parte din localitățile amintite fiind răspândite în restul Europei!

După câte îl cunosc pe DK, el a citit conștiincios tot ce a citat. Sunt convins de asta. Dar acest lucru nu i-a ajutat cu nimic la lucrare. Cred că numai exotismul subiectului — total necunoscut celor care i-au apreciat lucrarea — a permis apariția ei.

5. *CONFUZII COMPLEXE* marchează lucrarea la tot pasul. Natura lor este foarte diferită și cele mai multe provin din faptul că DK nu știe istorie. Unele dintre ele sunt de natură geografică. Aș aminti aici numai în insistența cu care DK botează Feldioara-Ucea ca Marienburg, care este, Feldioara-Rupea; p. 147 Mărtinuș, Călugăreni (Martonfalve, Mikehaza) nu prea sunt în „siebenbürgische Altbecken", ci cam depărtișor, la o distanță de 150 km; numele antice de care tot uzează și abuzează (Cedonia, Burticum etc.) sunt simple presupuneri ale unor istorici, nejustificate de nimic, așa încât perpetuarea în scris astăzi a lor este o eroare. Și mai multe sunt confuziile de natură istorică: p. 68 aflăm că Dacia a fost cucerită în trei războaie sub Domitianus și Traianus. O fi fost.. dar numai DK știe așa. Istoria României știe altfel! Inscripțiile de la Gușterița și Sibiu nu au fost incluse în *IDR*, III, 4, la localitățile respective pentru că I. I. Russu (cunoscut pentru acribia lui) a constatat că ele au fost adunate de M. J. Ackner de prin alte părți. Și, de fapt, a devenit clar pentru oricine că, de pildă, ștampilele CN au fost aduse la Gușterița de colecționar de la Feldioara-Ucea. Până la săpăturile de la Feldioara făcute de mine, nici lectura, nici proveniența ștampilelor acestea nu era cunoscută; p. 159 aflăm că în timpul războaielor marcomanice un detașament din legiunea XIII Gemina a venit la Boița să apere intrarea în provincie. Atunci a construit și baia. Deci, detașamentul a venit să apere provincia din direcția opusă atacului marcomanic (care era pe frontiera de vest). De la 101 până la 170 soldații din Boița făceau (după DK), probabil, baia în Olt!! Să fim serioși. Oricine știe că una din primele acțiuni ale unei unități militare (după construirea castrului) era ridicarea băii. Așa scriu și izvoarele scrise.

Nu mai insist asupra altor confuzii. Exemplele de mai sus sunt cred suficiente.

6. *TEXTUL ESTE ANACRONIC sau cel puțin are alură anacronică.*

a. Anacronismul este dat de mai mulți factori între care aș socoti chiar și o limbă cu totul nemodernă, încărcată cu influențe vechi. La aceasta se adaugă și prescurtările primitive și sistemul de citare, ce aparține începutului de secol. Folosirea cu multă tenacitate a numelor vechi de localități (de se potrivește, de nu se potrivește) a întărit acest caracter. Iar ceea ce pune vârf acestei caracteristici este bazarea, aproape în chip exclusiv, pe constatările oamenilor de cultură Sași de la sfârșitul secolului trecut. Desigur, că la acest anacronism contribuie și modul de interpretare, care este însă nu numai anacronic, dar și total depășit.

b. Pentru ca unele din cele afirmate mai sus să nu pară nejustificate, aș adăuga că arheologia epocii romane are un fond de cuvinte al ei propriu. Terminologia germană, mai ales, a funcționat cel mai perfect, evoluând mult în ultimii ani, căpătând un specific aparte. DK nu stăpânește acest limbaj. Redacția a trecut văd, foarte repede, peste asemenea lipsuri. Dar pentru un cititor de specialitate formele folosite ajung uneori chiar comice, nu numai anacronice. S-ar putea ca acest fapt să fie încă un rest din influența carpato-pontico-bârseană de care, se vede, nu poate scăpa autorul. Terminologia se împarte în mai multe grupe:

— formule consacrate (termeni): Aufbewahrungsort în loc de Standort; Münzhort în loc de Geldschatz: Münzfunde în loc de Geldfunde; Grossermünz sau Erzmünz nu se mai folosește. Tot în această grupă s-ar înscrie termenii ca Römerlager, Römerkastell, Römerkleinkastell, Kastellvicus pe care DK nu le cunoaște. Römerlager se folosește numai pentru castrele de legiune. Römerkastell numai pentru castrele pentru trupe auxiliare. Kleinfestung se folosește pentru fortificații mai mici ca un castru de trupă auxiliară (ca, de pildă, cea de la Boița). Kastellvicus este termen folosit pentru așezarea civilă de pe lângă castrele de trupe auxiliare, spre deosebire de Lagervicus (= canabae), care definește o așezare civilă de pe lângă un castru de legiune. Tot aici, aș menționa că pentru clădirea comandamentului se folosește termenul de Kommandaturgebäude, iar pentru comanda unității termenul de Kommando. Și invers!;

— formule inventate, în loc de termeni consacrați: „Scherbenschicht", „Tonwarenschicht" sunt termeni necunoscuți în arheologie; „rein auxiliar Verteidigungssystem" sau viceversa, „rein legionar Verteidigungssystem" sunt nemaiîntâlnite; „Legionhauptlager" nu se poate folosi pentru că legiunea avea numai un singur „Lager"; „Auslassung Dakiens" nu s-a folosit niciodată, mai degrabă, s-a folosit „Aufgabe"; „ländliche Siedlung" nu se folosește pentru așezările de pe lângă castre, ci pentru cele rurale; nici termenii „mobile Abteilung der Legion", „kollektive Arbeit" (!), „Befestigungen aus Stein", „Legerraum" sunt de neîntâlnit în lucrările de specialitate actuale; nu există nici „Hypokaustbruchstück". Termenul, Hypokaustanlagen" definește întreaga instalație de încălzire; doar unele din elementele acestei instalații, cărămizi, țigle, tuburi etc. pot fi sub formă de „Bruchstücke"; nu există nici „dakische Goldbergwerke" pentru simplul fapt că dacii nu exploatau aurul în mine, ci prin spălare. Cel puțin așa scriu specialiștii în epocă dacică;

— lipsuri sau formule vechi în citare: H. Mattingly, *The Roman Imperial Coinage*, London, se citează de zeci de ani *RIC*; *TIR*, se citează cu caroul respectiv A, B, C, D, ... X. În cazul citat de DK, acest *TIR* putea fi L 34 sau L 35; o serie de lucrări vestite și cu titlu foarte lung, tratate cu izvoare se citează prescurtat: de pildă, Marsigli și nu în forma latinizată a titlului, care este aproape necunoscută.

7. Concluziile autorului se reduc la... nimic. O afirmă aproape el însuși (p. 336): „In ihrere Gessmtheit... können... geschichtlich gelten", pe românește spus, în totalitatea lor, datele menționate (de DK) arată doar simplul fapt că există ceva !!! Era și firesc, după materialul folosit, după mijloacele de lucru, să ajungă el însuși la o asemenea concluzie. Speranța lui (DK) că etnografia (antică!) oferă specificități locale, este însă iluzorie. Deci, nu avem concluzii.

Dar pe parcursul lucrării, prin text, prin note, DK a formulat o serie de constatări care, datorită faptului că lucrarea apare în cercuri relativ puțin cunoscătoare ale problemei (Daciei), pot avea urmări periculoase pentru biata istorie a Daciei romane. Iată câteva dintre ele:

a .p. 1: afirmă că după 1902 de fapt, în România nu s-a făcut nimic în domeniul epigrafiei, pentru că *IDR* este scris românește! S-ar putea ca pentru neofiți ca el să fie așa. Dar în realitate nu s-a făcut mai puțin ca în alte țări și între specialiștii în epigrafie, limba română (în acest caz singular) nu a făcut și nu face greutăți. Dovadă este că volumele au fost și sunt intens folosite, iar tirajul s-a epuizat rapid. Aș sublinia însă, personal pentru DK, că exact aceleași motive pentru care el a emigrat (sau care l-au silit să emigreze) au făcut ca în cazul cărților românești de arheologie și epigrafie să nu poată fi făcute traduceri (decât în contul amărâților de cercetători). Și lucrurile încă nici acum nu stau mai bine.

b. p. 2: DK afirmă că M. J. Ackner a fost primul (și ultimul) care a strâns inscripțiile din zona Unteralt-Zibinbecken". Oare cele câteva ștampile mai meritau o asemenea afirmație? Pentru informarea lui, îl amintesc numai pe N. Branga și chiar *IDR*, III, 4, care le-au publicat una după alta pe toate;

c. Mai încolo, într-o notă, DK laudă articolul lui Gh. Noeske despre mineritul și, mai ales, despre populația din zona minieră a Daciei Apulensis. Trebuie să subliniez faptul că deși această lucrare s-a publicat în *Bonner Jahrbücher*, nu înseamnă nimic, din punct de vedere calitativ. Recenzia pe care a făcut-o I. I. Russu lucrării este nimicitoare (cf. *RRH*, 17, 3, 1978, p. 529—535: *Über der römischen Bergbau in siebenbürgischen Erzgebirgen)*;

d. p. 3: mi se pare infatuată părerea că lucrarea lui proprie (DK) este o continuare a cercetărilor lui Th. Mommsen. Este cam exagerat pentru lucrare și nu

prea... de cinste pentru Th. Mommsen. Acesta a strâns, publicat, republicat, recitit și soluționat mii de inscripții numai de pe teritoriul Daciei. Multe din ele erau inedite. Le-a căutat el însuși, călătorind zile întregi prin Transilvania, le-a citit, recitit și explicat. DK a strâns la un loc 7 inscripții și ștampile, *gata citite* (și bine citite) *de alții*. Și mai mult, a încurcat datele despre ele decât să le lămurească. De aceea orice apropiere de genul celei făcute de el însuși este deplasată;

e. p. 74; DK ajunge la formulări care depășesc puterea lui de înțelegere; el declară (pe baza cercetărilor proprii!!!) că perioada de ocupație a Daciei a fost cam scurtă pentru o romanizare totală și că dacii în „enclavele" carpatice au străbătut neromanizați până la... goți!!! cu propria lor limbă, ajungând să influențeze limba goților;

f. p. 91; continuând a se afla în lumea goților, DK afirmă că monetele romane târzii de la Sibiu pot proveni și de la plăți făcute pentru barbarii din Transilvania. Aici și-a dat obștescul examen: nu știe nici măcar concluziile la care a ajuns K. Horedt în ce privește prezența barbară în Transilvania; nu știe în ce fel de monete se plătea la barbari (care nu primeau decât aur!); nu știe ce regim aveau monetele de bronz în epoca romană târzie. La p. 75—76, not 339, arată că goții sunt cei care au jefuit de pe undeva donariul de bronz de la Biertan și l-au adus în Dacia. Vezi bine că, după înțeleptul DK, ticăloșii de goți jefuiau prioritar obiecte de bronz, lut și lemn. Nu îi interesa nici aurul, nici argintul. Și după ce jefuiau asemenea „valori" mari le mai și îngropau!!! Halal să-ți fie domnule DK! Prin această concluzie autorul, deși ignorant în problemele continuității daco-romane, se înscrie direct în familia celor care inventează orice pentru a o nega (vezi *Erdély Története*, Budapest, 1976, p. 99—112, unde se susține exact același lucru). La p. 80 aflăm cu uimire că împăratul Titus (79—81 p. Ch), după distrugerea Ierusalimului, a trimis la Talmesch = Tălmaciu coloniști evrei. Ce păcat că locuitorii germani din Tălmaciu nu au știut acest lucru în timpul lui N. Ceaușescu. Ar fi putut emigra mai ușor (și mai ieftin) în Israel, decât în Germania!

Așa cum spuneam, amatorismul și ignoranța duc la erori din cele mai grosolane. Mânat (probabil) de bune sentimente DK s-a întins spre domenii pe care nu le cunoaște, nici măcar atât cât cunoștea (dacă acest lucru se numește cunoaștere!) sectorul „Unteralt-Zibinbecken" Și așa a început inundația de enormități. Nu voi continua, scoțând în relief aceste erori, pentru că sunt prea multe, iar lucrurile sunt de mult clarificate chiar și pentru cei care au scris altfel. DK apare ca o insuliță izolată într-o lume depășită, lucrând la nivelul anilor 50, cu concepțiile de la sfârșitul secolului trecut.

8. *CONCLUZII*

a. Cartea lui DK apare ca o lucrare a unui student de anul I (dezvoltat); a unui student care s-a introdus în materie, dar e departe de a cunoaște elementele necesare muncii științifice. Lectura de care dispune este de suprafață. La noi în țară o astfel de lucrare nu ar fi trecut nici măcar ca lucrare de diplomă. Nu avea nici măcar motivația. Căci ea nu arată nimic din criteriile medii, care se cer într-un caz: metodă de lucru, mijloace de lucru (izvoare), nu arată îndemânarea de a lucra nici cu sursele, nici cu literatura de specialitate; nu arată nici o urmă de acribie științifică; și mai ales nu aduce nimic nou.

b. Cartea este o simplă paradă de cunoștințe „literare", care are un vădit caracter de compilație care nu oferă nimic, pentru că nu se baza pe nimic. Din punctul de vedere al celor care cercetează Dacia Inferior (Malvensis) și Daciile în general, *cartea lui DK este un model de cum nu trebuie făcută o lucrare.*

c. Cartea se caracterizează prin amatorism și diletantism acerb. Numai amatorii au curajul de a ataca cu atât sârg un subiect pe care nu-l cunosc și numai diletanții se pot pierde în divagații pseudosavante, depărtate cu totul de subiect. Nu am constatat nici o urmă din prudența atât de caracteristică omului de știință. Ba mai mult, mi se pare că am surprins o notă vindicativă! (față de cine oare?)

d. Elaborarea, aprobarea și, mai ales, publicarea unei asemenea lucrări reprezintă un mare pericol: și anume posibilitatea ca în viitor să mai apară astfel de produse despre Dacia, care, în cercurile semiintelectuale sau în străinătatea ignorantă în general (!), pot trece chiar bune. Prevenirea unor asemenea acte devine astfel o necesitate. Mi se pare curios că într-o Europă care se vrea unică, care

face reforme de uniformizare a învățământului, a științei, nu există un sistem de relații în ce privește doctoratul. Este nepermis ca într-o țară oarecare să se elaboreze doctorate cu subiectul de istorie al altei țări (în cazul istoriei) fără a se apela la un specialist de acolo, mai ales, atunci când docenții și comisiile sunt străine total și de teritoriu și de istoria lui și de subiectul ales. În cazul de față se aflau în Germania câțiva specialiști sași proveniți din România, cercetători serioși (V. Wollmann, K. Gündisch etc.), care ar fi putut fi întrebați, consultați.

e. Este jalnic să se constate, din punct de vedere istoric, că munca unor generații de cercetători, poate fi beștelită în asemenea hal de un amator oarecare (fără îndoială bine intenționat ca dorință), fără o pregătire „profesională" în istorie. Tocmai de aceea, am scris recenzia de față atât pentru autorul cărții (DK), cât și pentru cei care ar trebui să aibă grijă de apariția unor astfel de lucrări.

9. *POST-SCRIPTUM*

Am fost aproape coleg de generație cu DK. Mai mult, am fost colegi de cămin (Avram Iancu). Eram singurii, dacă nu printre foarte puținii, care ne sculam la ora 5,00 (dimineața) pentru a studia în sala de lectură a căminului. Am fost colegi și la o serie de cursuri speciale (pe care le-am cerut noi înșine la Rectorat): limba greacă, rădăcini indoeuropene. Am făcut aceste cursuri cu unul din cei mai străluciți filologi europeni, mare personalitate a Clujului, profesorul I. I. Russu. L-am admirat pe DK pentru capacitatea și inteligența lui. Admirația mea a crescut când am aflat că, după terminarea Filologiei — secția engleză, mai urmează o facultate (Dreptul). L-am admirat pentru felul cum a rezistat șicanelor autorităților comuniste din Brașov, care l-au dat afară din învățământ pentru „îndrăzneala" de a cere emigrarea. Dar DK a fost absolvent de filologie. Metodele de lucru ale filologiei și istoriei sunt diferite. De aceea m-am mirat că DK s-a grăbit să publice această lucrare. Mă întreb cumva dacă nu a fost cuprins de vreun fel de amețeală a superiorității apusene (superbitas!) și în acest caz critica adusă de un fost coleg l-ar aduce pe pământ. Cred că o asemenea critică îi va face și mai bine când va înțelege că e mai grav să scrii enormități în l. germană, decât în l. română! (deși grav e în ambele cazuri). De aceea mi se par jalnice și lamentările lui în legătură cu literatura istorică în limba română. Închei, menționând vechiul dicton latin (transpus la cazul de față): *Amicus Knopp, sed magis amica veritas!*

NICOLAE GUDEA